

MREŽENJE IN DRUŽBENA ODGOVORNOST V CENTRU NAPREJ SKOZI SODELOVANJE V MEDNARODNIH AKTIVNOSTIH – PRIMERI DOBRIH PRAKS

Jasna Vešligaj Damiš, univ.dipl.psih.

mag. Maja Čeh

Center Naprej Maribor /

!Naprej Centre for Persons with Aquired Brain Injury

Ulica heroja Jevtiča 9, SI-2000 Maribor

jasna.damis@center-naprej.si

maja.ceh@center-naprej.si

Povzetek: V prispevku bomo predstavili prizadevanja Centra Naprej Maribor, centra za osebe s pridobljeno možgansko poškodbo (PMP), za izboljšanje kakovosti življenja naših uporabnikov s ponudbo dodatnih programov in sredstev, ki jih pridobivamo s sodelovanjem v širšem evropskem prostoru. Naš pogled je usmerjen v prihodnost, zato nenehno vnašamo novosti v neposredno delo z uporabniki in soustvarjamo strokovne ter politične smernice za razvoj storitev namenjenih osebam s PMP v slovenskem prostoru. Izpostavili bomo tri primere dobrih praks evropskega sodelovanja:

1. Program čezmejnega sodelovanja Slovenija-Madžarska 2007-2013

Med drugim je v Projektu !Naprej-!Elöre nastal dokument, ki osvetljuje ponudbo storitev za osebe s PMP na obeh straneh meje in daje smernice za nadaljnji razvoj te specializirane storitve.

2. Slovensko-švicarski program sodelovanja

Terapija z živalmi je v nekaterih državah že prepoznana kot pomemben del rehabilitacije. Namen projekta je bil ozaveščanje slovenske strokovne in splošne javnosti o tem in pomenu terapije z živalmi za osebe s PMP.

3. Vseevropsko kampanjo - NowWeMove

Pohodniška sekcija Centra Naprej Maribor je organizirala orientacijski pohod po urbanem okolju, ki je bil namenjen osebam s posebnimi potrebami, njihovemu aktivnemu vključevanju v širše socialno okolje. K sodelovanju smo pritegnili tudi prostovoljce in svojce uporabnikov.

Ključne besede: osebe s PMP, povezovanje vseh deležnikov rehabilitacije, mednarodne aktivnosti, razvoj stroke in storitev za osebe s PMP

NETWORKING AND SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE CENTER 'NAPREJ' BY COOPERATION IN INTERENATIONAL ACTIVITIES – CASE OF GOOD PRACTICE

Abstract: In this paper we are going to present the efforts of Center Naprej Maribor, serving persons with acquired brain injuries (ABI), to improve the quality of life of our users by offering additional programs and resources that are obtained through participation in the wider European area. Our perspective is always focused into the future. Among continuous inclusion of novelties in working directly with users, Center Naprej co-creates professional and policy guidelines for the development of services for people with ABI in the Slovenian area. We will outline three examples of good practices of European cooperation:

1. Cross-border Cooperation Program Slovenia-Hungary 2007-2013

Among other things, the Project !Naprej-!Elöre created a document that highlights the range of services for people with ABI on both sides of the border and gives guidance for the further development of these specialized services.

2. Slovenian-Swiss Cooperation Program

Therapy with animals is already recognized as an important part of rehabilitation process in some countries. The aim of our project was to inform professional and general public in Slovenia about this and about the importance of therapy with animals for people with ABI.

3. Pan-European campaign NowWeMove

Hiking section of Center Naprej organized orientation hike along the urban environment intended for people with disabilities and their active involvement in wider social environment. We also invited volunteers and relatives of users to participate in the event.

Keywords: people with ABI, rehabilitation, integration of all stakeholders, international activities, development of profession and services for people with ABI

1 Uvod

Pridobljene možganske poškodbe (PMP) predstavljajo enega večjih problemov v večini razvitih družb, so vodilni vzrok smrti in invalidnosti po vsem svetu. Nastanejo lahko zaradi travmatske poškodbe (nezgode v prometu, padci, športne poškodbe), poškodbe možganskega tkiva (zaradi kapi, možganske operacije ali možganskega tumorja) ali virusne infekcije, npr. encefalitis, meningitis. Število oseb s takimi poškodbami raste iz leta v leto. Aktualni statistični podatki kažejo, da npr. travmatske možganske poškodbe iz različnih razlogov prizadenejo približno 0,2% prebivalstva. V Sloveniji to pomeni približno 4000 oseb letno, hkrati lahko zasledimo, da možganska kap vsako leto prizadene približno 4000 - 4500 ljudi.

Po podatkih EBIS-a (European Brain Injury Society, <http://www.internationalbrain.org/brain-injury-facts/>, 26.1.2015) poškodbe možganov v Evropski uniji pomenijo:

- 1,000.000 sprejemov v bolnišnico letno,
- 50,000 umrlih (večina za posledicami nesreč v prometu),
- več kot 10,000 težko prizadetih,
- tri četrtine žrtev so otroci in mlajši odrasli,
- zaradi posledic možganskih poškodb je vsakih 5 minut nekdo poškodovan in vsakih 7 ur nekdo umre,
- 2% evropskega prebivalstva, ki trenutno živi s posebnimi potrebami, izhajajo iz pridobljenih možganskih poškodb.

Stopnje poškodb so različne: od lahkih (posledice rahlih udarcev), ki puščajo rahle posledice, do resnih in katastrofalnih, ki popolnoma spremenijo življenje osebe in njihovih najbližjih ter vplivajo na vsa področja človekovega zaznavanja: gibanje, čustvovanje, občutenje in percepcijo vsakodnevnih dogodkov, učne sposobnosti, pomnjenje, sposobnosti načrtovanja in presojanja družbenih situacij. Taka oseba lahko nenadoma postane nesposobna skrbeti zase, na novo se mora spoznati in naučiti osnovnih življenjskih in delovnih vzorcev, smisla in načina življenja. Motnje so lahko trajne in ne prizadenejo le poškodovane osebe, temveč tudi njegovo ožje in širše družbeno okolje.

Center Naprej nudi celostno dolgotrajno rehabilitacijo osebam po PMP in njihovim svojcem, hkrati pa preventivno deluje v širšem družbenem okolju. Je prvi in edini specializiran tovrstni zavod v severovzhodni Sloveniji.

Ob osnovnih programih, ki jih financirata Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti in Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, si za izboljšanje kakovosti življenja uporabnikov Center Naprej prizadeva s ponudbo dodatnih programov na podlagi sredstev, ki jih pridobivamo s sodelovanjem v širšem evropskem prostoru. Naš pogled je usmerjen v prihodnost, zato nenehno vnašamo novosti v neposredno delo z uporabniki in soustvarjamo strokovne ter politične smernice za razvoj storitev namenjenih osebam s PMP v slovenskem prostoru.

Izpostavili bomo tri primere dobrih praks evropskega sodelovanja, s katerimi ne samo bogatimo ponudbo programov, temveč odpiramo vrata osebam s PMP v širše socialno okolje, pridobivamo dodatna strokovna znanja in utiramo pot novostim na področju PMP v Sloveniji.

2 Primeri dobrih praks

2.1 Program čezmejnega sodelovanja Slovenija-Madžarska 2007-2013

Center Naprej je bil vodilni partner projekta »Preventivne storitve za osebe po možganskih poškodbah« z akronimom »!Naprej – !Elöre« v sklopu Operativnega programa čezmejnega sodelovanja Slovenija – Madžarska 2007-2013, ki se je izvajal v okviru Evropskega teritorialnega sodelovanja in opredeljuje čezmejno sodelovanje med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko.

V Sloveniji in na Madžarskem obstaja ustrezni primarni zdravstveni sistem, ki obravnava osebe s PMP, po primarni rehabilitaciji pa so še mnogi prepuščeni sami sebi in svojim družinam.

Kapacitete in viri Centra Naprej ne zadoščajo, da bi lahko zagotovili vse potrebne storitve ter pokrili celotno populacijo, ki potrebuje to storitev na upravičenem območju programa.

Na madžarski strani na upravičenem območju projekta trenutno še ne obstaja institucija, ki bi se ukvarjala z dolgotrajno rehabilitacijo oz. pomočjo osebam s PMP.

Partnerja sta si kot cilj projekta »!Naprej – !Elöre« zadala osebam s PMP ponuditi storitve, ki jih potrebujejo, a jih primanjkuje (v Podravju in Pomurju) oz. ne obstajajo (županija Vas in županija Zala).

Hkrati sta želela spodbuditi partnersko sodelovanje med državami, izmenjavo znanj in razvoj stroke ter razvoj preventivnih dejavnosti.

Osrednje aktivnosti projekta, v katerem je na madžarski strani sodeloval Regionalni neprofitni socialni center RSZFK, center za osebe s poškodbo hrbtenice in invalidne osebe, so bile:

- Analiza in primerjava obstoječih programov v Sloveniji in na Madžarskem ter priprava skupnih dokumentov.
- Organizacija in sodelovanje v izobraževalnih dejavnostih za strokovno osebje v obeh institucijah ter izmenjava znanj in izkušenj med institucijami in strokovnjaki.
- Priprava in uvajanje novih programov za primarne (osebe s PMP) in sekundarne ciljne skupine (družine oseb s PMP, strokovni kader s področja preventive in rehabilitacije oseb s pridobljenimi možganskimi poškodbami, kandidati za voznike, mladi vozniki in vozniki vseh starosti ter kategorij, udeleženci v prometu, športniki s poudarkom na športih, kot so kolesarstvo, smučanje, rolanje, motociklizem).
- Priprava preventivnih programov in programov za dvig ozaveščenosti za različne ciljne skupine na področju pridobljenih možganskih poškodb.
- Ureditev večfunkcijskih objektov.
- Organizacija in izvedba dejavnosti informiranja in obveščanja širše javnosti o poteku projekta.

Slika 1: Projektne aktivnosti v številkah

PROJEKTNE AKTIVNOSTI	Preventiva in dvig osveščenosti <u>Outputi izvedenih dejavnosti:</u> - 5 različnih preventivnih programov - 14 povezav z različnimi izobraževalnimi institucijami - 31 dogodkov za dvig osveščenosti <u>Rezultati izvedenih dejavnosti:</u> - 16 udeležencev na zimskem dogodku na prostem. - 1024 udeležencev na dogodkih za dvig osveščenosti
	Razvoj novih programov <u>Outputi izvedenih dejavnosti:</u> - izvedenih 8 izobraževalnih seminarjev - 20 novih programov - analiza in primerjava obstoječih programov v Sloveniji in na Madžarskem. <u>Rezultati izvedenih dejavnosti:</u> - 114 udeležencev na izobraževalnih seminarjih - 3 dokumenti (2 analizi, 1 primerjava), 100 tiskanih izvodov analize
	Novi programi, aktivnosti in dogodki <u>Outputi izvedenih dejavnosti:</u> - izvedenih 20 novih programov - izveden: 4 športni dogodki, 1 športno tekmovanje ter 2 kulturno-športni dogodki, - izveden: 3 tabori in 3 dogodki na prostem - pripravljenih 6 individualnih načrtov <u>Rezultati izvedenih dejavnosti:</u> - 420 udeležencev na športnih in kulturnih dogodkih - 170 udeležencev na taborih, - 174 udeležencev na dogodkih na prostem
	Informiranje in ozaveščanje <u>Outputi izvedenih dejavnosti in rezultati:</u> - 1 spletna stran, - 1 celostna grafična podoba, - 14 promocijske aktivnosti, - 1 odprtveni dogodek in 1 zaključni dogodek, 325 udeležencev - 15 objav v medijih, Izdelan je bil promocijski material: - 300 majic, - 300 telovnikov, - 500 p.sal. - 4000 letakov.
	Infrastruktura - nabava opreme za dva nova prostora

Kot že omenjeno, je v Projektu !Naprej!Elöre med drugim nastal strateški dokument »Storitve dolgotrajne rehabilitacije za osebe s pridobljeno možgansko poškodbo - Analiza in primerjava obstoječih programov dolgotrajne rehabilitacije za osebe s pridobljeno možgansko poškodbo na upravičenem območju operativnega programa čezmejnega sodelovanja.«, osvetljuje ponudbo storitev za osebe s PMP na obeh straneh meje in daje smernice za nadaljnji razvoj te specializirane storitve. V okviru tega dokumenta smo oblikovali priporočila za strokovno in politično javnost pri načrtovanju dolgotrajnih rehabilitacijskih programov za osebe s PMP, na podlagi katerega je Center Naprej prejel vabilo Ministrstva RS za zdravje, Direktorata za zdravstveno varstvo za predstavitev tega dokumenta in posledično povabilo v delovno skupino, ki načrtuje bolj integrirane pristope obravnave oseb s pridobljenimi možganskimi poškodbami v vseh fazah rehabilitacije in tudi temu primernih ocen potreb po posameznih storitvah v prihodnje.

2. 2 Slovensko-švicarski program sodelovanja

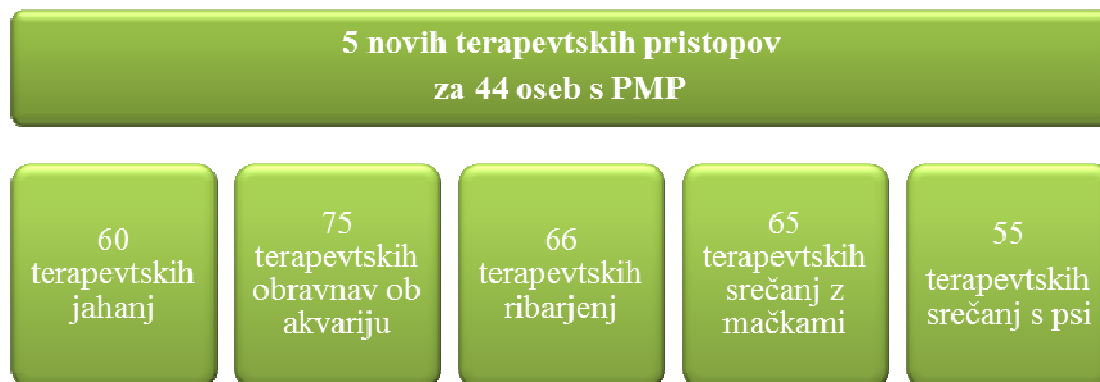
Center Naprej je v okviru Slovensko-švicarskega program sodelovanja za zmanjševanje gospodarskih in socialnih razlik v razširjeni Evropski uniji bil vodilni partner v projektu Magic Touch (MT) – Terapija z živalmi za osebe s PMP. V obdobju od aprila 2012 do septembra 2013 je sodeloval s partnerjem SV-HPR, Švicarskim združenjem za terapevtsko-pedagoško jahanje.

Terapija z živalmi je v nekaterih razvitejših državah že prepoznana kot pomemben del rehabilitacije. Namen projekta je bil ozaveščanje slovenske strokovne in splošne javnosti o tem in pomenu terapije z živalmi za osebe s PMP.

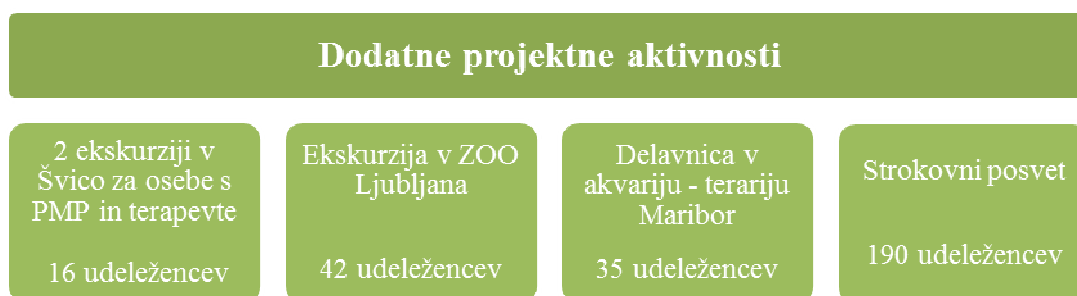
Zaradi raznolikih in številnih posledic, ki jim jih je poškodba pustila, je večina oseb s PMP prikrajšana za številne izkušnje, ki jih tekom življenja pridobi običajen, zdrav posameznik: tekom izobraževanja, na delu, v prostočasovnih aktivnostih, socialnih interakcijah z vrstniki in partnerjem. Prav pomanjkanje različnih izkušenj v življenju naših uporabnikov je tisto, kar smo želeli v vsakodnevnem delu z njimi, predvsem pa s tem projektom spremeniti in jim ponuditi poleg vseh pozitivnih terapevtskih učinkov terapije z živalmi zanje povsem nove izkušnje.

Tako smo uvedli 5 novih terapevtskih pristopov z živalmi in še nekaj zanimivih dodatnih aktivnosti.

Slika 2: Novi terapevtski pristopi z živalmi v Centru Naprej

Slika 3: Dodane projektne aktivnosti

V obdobju izvajanja projekta smo pri osebah s PMP vključenih v terapije s pomočjo živali opazili številne pozitivne spremembe na naslednjih nivojih delovanja:

- telesnem: zmanjšanje mišične spastičnosti, stimulacija osnovnih fizioloških procesov v telesu, regulacija krvnega tlaka, doseganje splošne telesne sprostitve, izboljšanje taktilnih in perceptivnih sposobnosti zaznave, izboljšanje ravnotežnih sposobnosti, gibalnih vzorcev, zlasti fine motorike in koordinacije gibov.
- socialnem: povečano zanimanje za okolico, večja interakcija z okoljem, izboljšane komunikacijske in socialne spretnosti, izboljšano sprejemanje in upoštevanje pravil.

- psihološkem: izboljšanje razpoloženja, krepitev pozitivne samopodobe uporabnikov, večanje samospoštovanja in spoštovanja drugih, izboljšanje kognitivnih sposobnosti, krepitev občutka pripadnosti in sprejetosti, večanje sposobnosti empatije.

Podrobnejši pregled učinkov na uporabnike Centra Naprej je pokazal, da so imele aktivnosti v projektu MT naslednje pozitivne učinke, ki jih težko dosegamo s katerikoli drugo do sedaj že izvajano terapijo v naši ustanovi:

- povečana sposobnosti empatije: pogosto imajo osebe s PMP okrnjeno sposobnost empatije, pogosto želijo za vsako ceno uresničiti svoje potrebe in se ne ozirajo na druge. Preko interakcije z živaljo so postali bolj pozorni na potrebe živali, kaj jim sporoča o svojem počutju in potrebah. Bolj pozorni pa so bili tudi do drugih uporabnikov v skupini. V odnosu z živaljo je velikokrat lažje razumeti, kaj nam le-ta želi sporočiti in kako se počuti, kot v socialnih odnosih, saj je žival bolj neposredna in osredotočena na sedanost.
- povečano vključevanje v socialne interakcije: zaradi zmanjšanih socialnih spretnosti ali težav pri komuniciranju se osebe s PMP pogosto umikajo vase in s tem še zmanjšujejo že tako omejene socialne stike. Osebam s PMP je tako pogosto lažje preživljati čas z živaljo kot s človekom; obenem pa ob prisotnosti živali postanejo bolj socialno interaktivni kot sicer.
- povečanje skrbi za druge: skrb za žival (npr. krtačenje, hranjenje) osebo s PMP uči in spodbuja k temu, da prepozna, razume in izvaja skrb za druge.
- povečanje občutka pripadnosti: stik z živaljo in skrb zanjo pri osebi s PMP krepi občutek pripadnosti in povezanosti, ki ga takšne osebe sicer redkeje doživljajo kot zdravi ljudje.
- povečanje občutka sprejetosti: živali imajo to lastnost, da človeka brezpogojno sprejmejo, ne ozirajoč se na njegov videz ali govor. Pri osebah s PMP, ki jih okolica zaradi njihovih težav (npr. spremenjen telesni videz, gibalna oviranost, težave pri komuniciranju ...) pogosto zavrača, je takšna izkušnja sprejetosti neprecenljiva.
- izboljšanje razpoloženja in razvedrilo: osebe s PMP se pogosteje spoprijemajo z brezvoljnostjo, depresivnostjo, anksioznostjo kot običajni ljudje; pa tudi sicer imajo v vsakdanjem življenju manj priložnosti za zabavo in razvedrilo. Prisotnost živali je zabavna izkušnja sama po sebi, ob opazovanju igre živali in njenih reakcij pa uživajo tudi tisti, ki jim živali sicer niso blizu. Raziskave kažejo, da je ob stiku hendikepiranih s psi več smeha in interakcije kot ob katerikoli drugi terapiji.
- mentalna stimulacija: stik z živaljo ponuja osebi s PMP različne stimulse (vidne, taktilne, slušne, proprioceptivne), obuja spomine in spodbuja h komunikaciji; nudi torej tako celovito mentalno stimulacijo, ki jo v običajnem terapevtskem procesu težko dosežemo.
- fiziološko ugodni učinki: osebe s PMP imajo pogosto povečan mišični tonus in pridružene težave, kot so povečan krvni tlak, občutek stalnega nemira in napetosti. Prisotnost živali, opazovanje živali in interakcija z njo osebi s PMP ponuja sprostitve, kar ugodno vpliva na fiziološke procese v telesu.

S projektom smo nove terapevtske pristope približali našim uporabnikom in njihovim svojcem ter ocenili njihov pomen in veljavo. Po letu in pol izvajanja programov so rezultati pokazali, da ima terapija s pomočjo živali pomembne učinke v procesu dolgotrajne rehabilitacije oseb s PMP, zato bi morala postati pomemben del tega procesa, tako kot je to že v mnogih državah. To je bil tudi poudarek strokovnega posveta, ki smo ga organizirali ob zaključku projekta.

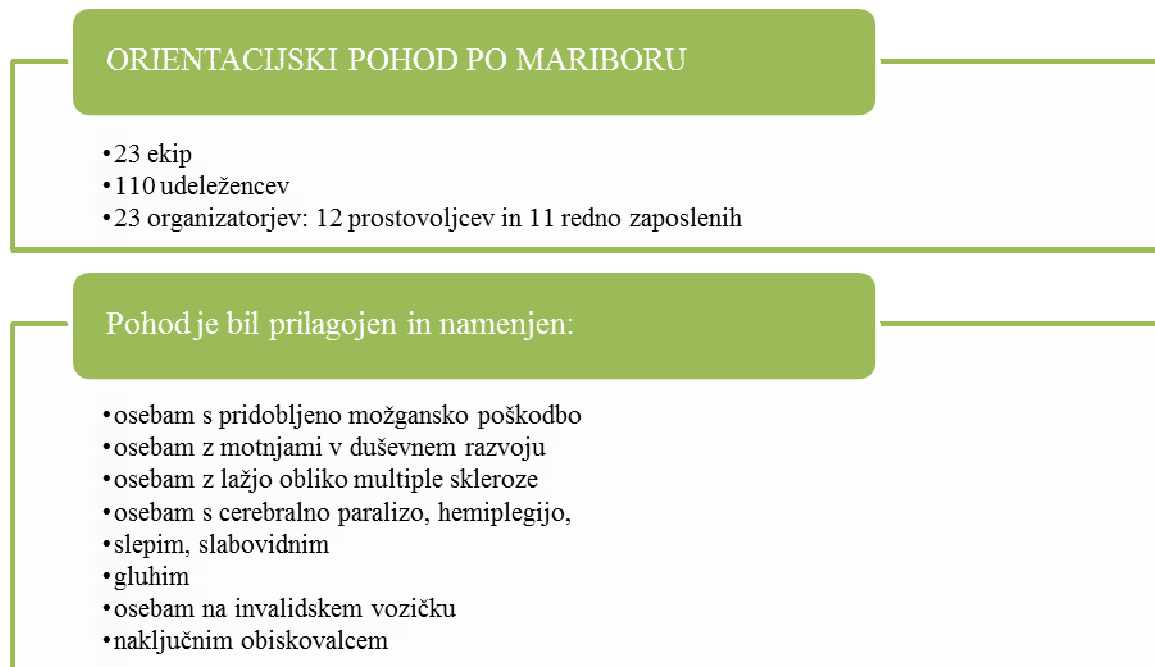
2. 2 Vseevropska kampanja – NowWeMove

V Centru Naprej izvajamo številne aktivnosti v okviru programov športne rehabilitacije za osebe s PMP; glavni cilj je izboljšati ali ohranjati fizično kondicijo, izboljšati in spodbujati zdrav način življenja, večati občutek lastne vrednosti ob izvedenih nalogah, pridobivati nova znanja, spretnosti in veščine. Z doseganjem teh ciljev spodbujamo izboljšanje gibljivosti, mobilnosti, dvig splošne motivacije zaradi aktivacije in doseganja uspehov na športnem področju, izvajanje športnih aktivnosti v domačem okolju in s tem koristno in zdravo zaposlitev prosto-časovnih aktivnosti in posledično ob vsem naštetem tudi višjo kvaliteto življenja uporabnikov ter samo-aktivacijo.

Da bi o pomenu športne rehabilitacije v dolgotrajni rehabilitaciji oseb s PMP osvestili širšo javnost, sami pa postavili dober zgled in se gibalnih aktivnosti udeležili v čim večjem številu, smo se v Centru Naprej odločili, da se priključimo aktivnostim v okviru Tedna gibanja. Teden gibanja - Move week (<http://slovenia.moveweek.eu/>, 26.1.2015) je vseevropski projekt in del kampanje Sedaj se gibamo - NowWeMove. Cilj Tedna gibanja je širša evropska promocija koristi aktivnosti in redne udeležbe v športnih in drugih fizičnih aktivnostih. Promotorji in organizatorji aktivnosti (Agenti gibanja) koordinirajo dogodke in združujejo že obstoječe dogodke z novimi. Aktivnosti in kampanjo koordinira Mednarodna zveza za šport in kulturo (ISCA), v sodelovanju s Evropsko kolesarsko zvezo (ECF). V Sloveniji nacionalno koordinacijo vodi Športna unija Slovenije (ŠUS).

Pohodniška sekcija Centra Naprej Maribor je tako postala eden izmed agentov gibanja in organizirala orientacijski pohod po urbanem okolju, ki je bil namenjen osebam s posebnimi potrebami, njihovemu aktivnemu vključevanju v širše socialno okolje. K sodelovanju smo pritegnili tudi prostovoljce in svoje uporabnike.

Slika 4: Orientacijski pohod po Mariboru

Aktivnosti športne rehabilitacije, ki se izvajajo zunaj delovnih kabinetov, imajo velik pomen tudi v širjenju socialne mreže oseb s PMP in oseb z dolgotrajnimi težavami v duševnem zdravju, saj ob primarnih ciljih razvoja zdravega načina življenja in športnih aktivnostih, uporabnikom omogočajo druženje in spoznavanje v širšem socialnem okolju. To druženje prav tako pozitivno vpliva na zmanjšanje predsodkov do populacij, ki so drugačne in imajo specifične potrebe in ima tudi preventivne učinke v smislu de-stigmatizacije.

3. Zaljuček

Način razmišljanja in dela v Centru Naprej se v največji meri odraža prav v zgoraj opisanih primerih. Kombinacija lastnih znanj in izkušenj, prenos dobrih praks iz tujine in sodelovanje v različnih zanimivih aktivnostih prinaša nova znanja in pestrost v delo ljudi, ki delamo z ljudmi s PMP, bogati njihova življenja in utira pot novim pristopom, načinom dela v naši ustanovi in širše.

Izvajanje programa dolgotrajne rehabilitacije za osebe s PMP v Centru Naprej pomeni dopolnitev in širitev javne mreže. Temelji na načelih normalizacije, maksimalne participacije uporabnikov in soodločanja, zagotavljanja enakih možnosti ter individualnega pristopa k posamezniku. Za uporabnike zagotavljamo pogoje za možnost izbire. Izrednega pomena za širšo družbo je tudi razbremenitev družine poškodovanca. S storitvijo uresničujemo potrebe odraslih ljudi z invalidnostmi po usposabljanju in primerni zaposlitvi glede na omejitve.

Naša dejavnost, ki je zasnovana kot ena od dejavnosti družbenih služb na področju invalidskega varstva, se zavzema za izenačevanje možnosti invalidnih oseb v širšem socialnem okolju. Izraz izenačevanje možnosti pomeni proces, preko katerega so različni sistemi družbe in okolja, kot so javne službe, razne družbene aktivnosti, vse vrste informacij in dokumentacije dostopne vsem, tudi invalidom. Kot del procesa je potrebno invalidom zagotoviti pomoč pri prevzemanju vseh odgovornosti, ki jih kot enakopravni člani družbe imajo, hkrati pa jih integrirati v vse pore njihovega življenja. Država je dolžna z ustrežno zakonodajo v okviru standardnih pravil za izenačevanje možnosti invalidov zagotoviti osnove za izenačevanje možnosti invalidov.

Pomebno je, da institucije, kot na primer Center Naprej, v skupnosti sodelujejo tako, da seznanjamo državo, lokalno skupnost ter širšo strokovno in laično javnost s kompleksno invalidsko problematiko. Dejstvo je, da so invalidi bili,

so in bodo vedno med nami. Potrebe teh ljudi so v večini enake, kot jih imamo vsi ljudje, le zmožnosti za zagotovitev potreb se razlikujejo, so zahtevnejše. Skupnost mora poznati specifične težave invalidov ter možnosti, kako jih reševati. Pri tem jim morajo biti v pomoč prav strokovne službe družbenih dejavnosti pri zagotavljanju zdravstvenega varstva, odpravljanju grajenih ovir, vključevanju v delo, kulturno in športno življenje in pri zadovoljevanju duhovnih potreb. V tem procesu je pomembno, da strokovne institucije, ki se dnevno ukvarjamo z invalidi ter jim nudimo ustrezno storitev, podporo in pomoč, sledimo razvoju stroke ter predstavljamo inovativne programe, ki so pogosto v tujini že videni ali celo sprejeti kot del rednih strokovnih programov, tako širši strokovi in laični javnosti, kakor tudi financerjem storitve. Predstavljeni programi pomenijo inovativne dopolnitve že obstoječih rednih programov dolgotrajne rehabilitacije oseb s PMP.

Viri

<http://www.internationalbrain.org/brain-injury-facts/>, 26.1.2015

<http://slovenia.moveweek.eu/>, 26.1.2015

Interno gradivo Centra Naprej

Projektna dokumentacija Centra Naprej